

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

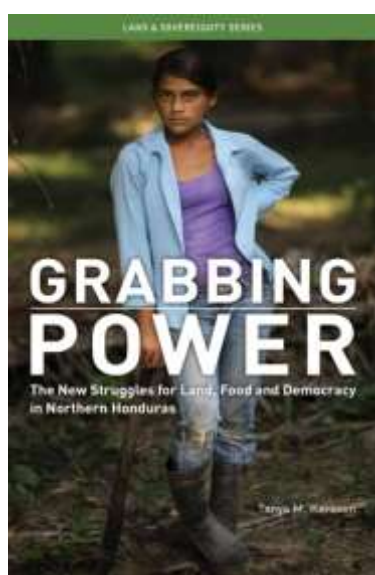
Book Review: Grabbing Power: The New Struggles for Land, Food and Democracy in Northern Honduras

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ (Kampanart Benjanavee)

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

E-mail: kampanart_@hotmail.com

Tanya M. Kerssen. (2013). *Grabbing Power: The New Struggles for Land, Food and Democracy in Northern Honduras*. California: Food First Books. (188 pages)

หนึ่งในนักวิจัยที่สนับสนุนสิทธิของเกษตรกรและชุมชนในการควบคุมที่ดินและทรัพยากร คือ Tanya M. Kerssen ผู้เขียนงานชิ้นนี้และปัจจุบันเป็น Co-Director ขององค์กร Real Food Media¹ ซึ่งภายในงานเขียนชิ้นนี้ของเธอสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์เกี่ยวกับการแย่งยึดสิทธิเหนือที่ดินและทรัพยากรของชุมชนและเกษตรกรโดยกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองและเศรษฐกิจ บริเวณเขตพื้นที่ Aguán ทางภาคเหนือของประเทศฮอนดูรัส รวมถึงภายในงานยังเผยให้เห็นข้อเสนอสำคัญของผู้เขียนเกี่ยวกับสิทธิ

¹ องค์กรขับเคลื่อนประเด็นเรื่องความยุติธรรมทางอาหาร (Food Justice) และอธิปไตยทางอาหาร (Food Sovereignty) ซึ่งถือเป็นประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาที่สำคัญ เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของทุน วัฒนธรรม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม (Real Food Media, 2022)

การควบคุมเหนือที่ดินและทรัพยากรของผู้ผลิตท้องถิ่น โดยข้อเสนอดังกล่าวพัฒนาและปรับปรุงจากบทเรียนการเคลื่อนไหวของขบวนการเกษตรกรในฮอนดูรัสและทวีปอเมริกาตลอดช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา

ข้อถกเถียงหลักของงาน คือการชี้ให้เห็นถึงเรื่องของ ‘อำนาจ’ ที่ยึดโยงอยู่กับกระบวนการแย่งยึดที่ดิน (Land Grabs) ของเกษตรกรบริเวณเขตพื้นที่ Aguán เนื่องจากตลอดช่วงระยะเวลาศตวรรษที่ 20 ถึงต้นศตวรรษที่ 21 กลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจมีบทบาทต่อการตอกย้ำประวัติศาสตร์ของความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงที่ดิน และการตอบสนองการสะสมทุนระหว่างประเทศรูปแบบใหม่ ๆ ผ่านกระบวนการแย่งยึดอำนาจ สิทธิที่ดินและทรัพยากรไปจากเกษตรกร ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างจากงานศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนมือผู้ถือครองหรือการเกิดธุรกรรมที่ดินขนาดใหญ่ที่ผ่านมาส่วนใหญ่ ที่มักมองข้ามและไม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องของอำนาจในกิจกรรมเกี่ยวกับที่ดินเหล่านั้น

สำหรับกลุ่มผู้มีอำนาจที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการแย่งยึดที่ดิน ผู้เขียนเน้นย้ำไปที่กลุ่ม ‘ชนชั้นนำท้องถิ่น’² เพราะนับตั้งแต่ฮอนดูรัสเข้าสู่ช่วงศตวรรษที่ 20 กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในช่วงหลังสงครามโลก ประเทศสหรัฐอเมริกาและกลุ่มบริษัทด้านเกษตรกรรม (เช่น บริษัท The United Fruit) จะเข้ามามีอำนาจครอบงำเหนือกิจกรรมทางการเมือง ทหาร เศรษฐกิจ และตลาดส่งออกสินค้าเกษตรกรรม โดยเฉพาะการผลิตและการส่งออกกล้วย จนทำให้ประเทศฮอนดูรัสถูกรู้จักในนาม “The Banana Republic” แต่กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นก็ยังสามารถสถาปนาตนเองกลายเป็นชนชั้นพ่อค้าและนายทุน จากการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงและผลประโยชน์ที่ใกล้ชิดกับกลุ่มทุนและรัฐจากภายนอกที่เข้ามาได้³ ก่อนที่ต่อมา บทบาทของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นจะเด่นชัดขึ้นในช่วงหลังการปรับโครงสร้างกฎระเบียบและนโยบายสู่แนวเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ระหว่างทศวรรษ 1990 ที่ได้สร้างเงื่อนไขสำคัญให้กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นสามารถเข้าถึงตลาดโลก เงินลงทุน และอำนาจทางการเมืองอย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยเฉพาะกฎหมาย The Agricultural Modernization Law (AML) ในปี ค.ศ. 1992 ที่ถูกพัฒนาจากโครงการ The Honduran Structural Adjustment Program (SAP) ของธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศฮอนดูรัส ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีส่วนต่อการเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับที่ดิน จากกระบวนทัศน์ที่ว่าการถือครองที่ดินที่ควรเป็นของส่วนรวมหรือของผู้ทำการผลิตบนพื้นดิน (เกษตรกร) สู่กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการถือครองที่ดินเป็นเรื่องของความเต็มใจระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย โดยที่

² งานศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ มักมองข้ามบทบาทของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นเหล่านี้ และให้ความสำคัญไปที่ผู้กระทำการระหว่างประเทศ ได้แก่ รัฐมหาอำนาจ บรรษัทข้ามชาติ บริษัทการเงิน สถาบันและกองทุนระหว่างประเทศ ในฐานะผู้กระทำการหลักที่มีส่วนต่อการขยายตัวการลงทุนในที่ดินกับธุรกิจเกษตรกรรมในกลุ่มประเทศโลกใต้

³ โดยที่รัฐบาลสหรัฐฯ เองก็สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นในฐานะพันธมิตรของประเทศสหรัฐฯ เพื่อยับยั้งกระแสการปฏิวัติของประชาชนควบคู่กับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

ผลของมันส่งผลต่อการทำลายรูปแบบการถือครองที่ดินส่วนร่วมของสหกรณ์เกษตรกร และเชื้ออำนาจให้กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นสามารถใช้พลังของทุนและอำนาจทางการเมืองเพื่อแย่งยึดที่ดินของเกษตรกร จนสามารถพัฒนาเป็นระบอบคณาธิปไตยเกษตรที่ทรงอำนาจ (The Powerful Agro-oligarchy) ขึ้นมาในสังคมแห่งนี้ได้

ภายใต้ระบอบคณาธิปไตยเกษตรในฮอนดูรัส กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นสามารถขยายอำนาจไปยังสามภาคเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ภาคการผลิตปาล์มน้ำมัน ภาคอุตสาหกรรมการผลิต (Maquilas) และภาคการท่องเที่ยวชายฝั่ง ซึ่งการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจหลักทั้งสามเชื่อมโยงกับข้ออ้างในเรื่องของเศรษฐกิจสีเขียว การจัดการภาวะความยากจนและภาวะความหิวโหย และสิ่งแวดล้อมที่เป็นกระแสหลักของการพัฒนาในระดับโลก แต่อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในกรณีของฮอนดูรัส การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจดังกล่าวไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายของข้ออ้างในการพัฒนาเหล่านั้นได้ เนื่องจากภาคเศรษฐกิจทั้งสามอาศัยต้นทุนการผลิตต่ำ (Economies of Scale) จากการแย่งชิงที่ดินและทรัพยากรของเกษตรกรท้องถิ่น และขาดการควบคุมตรวจสอบจากรัฐ ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นภาคเศรษฐกิจทั้งสามไม่สามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและสถานภาพทางเศรษฐกิจให้กับคนท้องถิ่น และยังมีส่วนทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการผลิตปาล์มน้ำมันยังมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอาหารและโภชนาการของคนทั่วโลก

นอกจากนี้ อีกหนึ่งเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยเสริมอำนาจให้กับกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นภายใต้กระบวนการแย่งยึดที่ดิน คือการอาศัยความรุนแรงผ่านปฏิบัติการทางทหาร (Militarization) และการทำสงครามยาเสพติด (the War on Drugs) ในการปราบปรามและแย่งยึดอำนาจจากเกษตรกรที่จะต่อต้าน/ขัดขวางการแย่งยึดที่ดิน โดยปฏิบัติการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนเงินทุนและการฝึกกองกำลังจากประเทศสหรัฐฯ ที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ทางภูมิรัฐศาสตร์เหนือภูมิภาคดังกล่าวไว้ ซึ่งเหตุการณ์การใช้ความรุนแรงที่ชัดเจนที่สุด คือการลอบสังหารเกษตรกรและนักเคลื่อนไหวใน Aguán มากกว่า 60 ราย ในช่วงหลังการรัฐประหารยึดอำนาจจากประธานาธิบดี Manuel Zelaya ในปี ค.ศ. 2009 โดยสาเหตุสำคัญของการรัฐประหารและการใช้ความรุนแรงในครั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มชนชั้นนำและนายทุนท้องถิ่นลงความเห็นว่าการบริหารงานประเทศของประธานาธิบดีคนดังกล่าวเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินและเกษตรกรรม รวมถึงการเคลื่อนไหวของเกษตรกรและแรงงานภาคธุรกิจเกษตรกรรมจะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ในส่วนท้ายของงานเขียน ผู้เขียนนำเสนอถึงประเด็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มเกษตรกร Aguán รุ่นใหม่ในช่วงหลังทศวรรษ 1990 โดยยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ เริ่มต้นจากการร้องเรียนผ่านกระบวนการยุติธรรมและการเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้การซื้อขายที่ดินที่ไม่ถูกกฎหมายของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นเป็นโมฆะ แต่ผลลัพธ์ของการตัดสินใจในกระบวนการยุติธรรมหลายกรณี

กลับสร้างประโยชน์ให้กับกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น ทำให้ช่วงเวลาต่อมา ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวเปลี่ยนวิธีที่แข็งแกร่งมากขึ้นโดยการที่เกษตรกรเข้าไปยึดครองที่ดินเกษตรกรรมของกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นที่ครอบครองอย่างไม่ถูกกฎหมาย รวมถึงการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์บนท้องถนน โดยเป้าหมายหลักของการเคลื่อนไหวคือการสร้าง ‘อริปไตยทางอาหาร’ ที่เกษตรกรเป็นผู้มีบทบาทหลักในการควบคุมการผลิตและการบริหารจัดการการใช้ที่ดินและทรัพยากร (Peasant-controlled Operations) อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของกลุ่มเกษตรกร Aguán รุ่นใหม่ดังกล่าวยังถูกปราบปรามผ่านปฏิบัติการทางทหารและการใช้ความรุนแรงโดยกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

ท้ายที่สุด คุญูปการของงานเขียนชิ้นนี้ คือการเน้นย้ำถึงประเด็นเรื่องของอำนาจของผู้กระทำการกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนขับเคลื่อนกระบวนการแย่งยึดที่ดินและทรัพยากรจากเกษตรกรท้องถิ่น ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงสถานการณ์การแย่งยึดที่ดินที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเกี่ยวกับประเด็นธุรกรรมที่ดินระดับโลกที่ผ่านมาส่วนใหญ่มีส่วนต่อการสร้างชุดคำอธิบายมาตรฐาน (Standardized Package) เกี่ยวกับการแย่งยึดที่ดิน (Schoenberger, Hall & Vandergeest, 2017) โดยไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องของอำนาจและผู้กระทำการที่หลากหลาย ทำให้คำอธิบายเกี่ยวกับสถานการณ์การแย่งยึดที่ดินที่ผ่านมาจึงขาดแง่มุมที่หลากหลายและการวิเคราะห์เชื่อมโยงเชิงลึก ทั้งนี้ ในสังคมไทยกับประเด็นเรื่องการแย่งชิงที่ดินและทรัพยากรถือเป็นเรื่องหนึ่งที่ต้องการงานศึกษาเพิ่มเติมเพื่อขยายการทำความเข้าใจในเชิงลึก เนื่องจากความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงที่ดินกำลังเป็นปัญหาที่สร้างผลกระทบอย่างมากต่อเกษตรกรในสังคมไทย (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565)

Reference

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2565). ชีวิตบนเส้นด้ายของเกษตรกรไทยในพื้นที่หลังบ้าน EEC. วันที่ค้นข้อมูล 30 ตุลาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/farmer-eeec/>.

Schoenberger, L., Hall, D. and Vandergeest, P. (2017). ‘What Happened When the Land Grab Came to Southeast Asia?’, *The Journal of Peasant Studies*, 44 (4): 697-725.

Real Food Media. (2022). Tanya Kerssen – Co-Director. Retrieved October 2, 2022, from <https://realfoodmedia.org/author/tanya/>.